

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора філософських наук, доцента Кислого
Анатолія Олександровича на дисертацію Секісова Валерія Юрійовича
«Політична теологія Стенлі Гауерваса: критичний аналіз», подану на
здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук зі
спеціальності 09.00.14 – богослов'я**

Актуальність теми дисертаційного дослідження Секісова Валерія Юрійовича не викликає сумнів, оскільки стосується того різновиду християнської етики, яка є надзвичайно популярною серед протестантів на Заході та здобуває все більше прихильників в Україні. Гауервас є одним з багатьох протестантських богословів, що констатують занепад етики обов'язку або етики закону. В цьому вони наслідують католицьких богословів, які в кінці XIX і на початку XX століття найбільш активно розвивали етику закону, а з 1930-х років констатували її систематичну кризу. Цікаво, що етика закону або етика обов'язку опинилася у кризовому стані не лише в релігійному дискурсі та практиках, але і у світському середовищі. Звичайно, що ці процеси сприяли відродженню в 1980-х роках етики чеснот, що було ініційоване А.Макінтайром. Гауервас цілком правомірно звертає увагу на те, що етика чеснот – це завжди етика певної спільноти, яка ці чесноти вважає взірцевими та формує у власних членів вже через їх соціалізацію. Розвивається і етика особистих чеснот окремих геніальних творців, але в цілому сьогодення етика чеснот тісно пов'язана з комунітаризмом, тобто з сучасною теорією спільнот. Очевидно, що така комунітаристська етика обов'язково стає теорією громадянського і політичного життя. Адже навіть якщо мова йде про етику релігійної спільноти, ця остання мислиться як цілком відкрита до діалогу з цілим суспільством. Цікаво, що Гауервас навіть вважає, що церква занадто сильно задіяна у процесах впливу на ціле суспільство, особливо в США. На думку Гауерваса церкви перш за все мали б сконцентруватися на розвитку власної

ідентичності, на власному етичному оновленні, на формуванні активних особистостей та принципово якісніших міжособистих взаємозв'язків у церквах. І вже такого роду оновлені церкви, які були б «святим містом у секулярному місті», могли б дійсно принципово впливати на цілий соціум. Таким чином, політична теологія Гауерваса має корені в його комунітаристській етиці, але при цьому богослов не має ілюзій щодо статусу секулярного суспільства Заходу, яке в цілому є постхристиянським, а окремі елементи його культури мають навіть антихристиянський характер через розвиток споживацтва як нової громадянської релігії. За цих умов Гауервас створює теорію церкви як автономної етичної спільноти, чия діяльність має бути цілком самодостатньою. Такий наголос на автономності церкви наслідуює неоортодоксію Карла Барта, що підкреслював необхідність незалежності церкви від будь-якого політичного режиму. Особлива «неполітична політика» церкви заслуговує на назву «політеї», тобто цілісної громадської діяльності у соціумі та «літургії», тобто служіння всьому суспільству справами, спрямованими на досягнення загального блага. Відповідно, політична теологія Гауерваса скоріше є тим, що називається публічною теологією, тобто етичною теорією публічної чи громадської діяльності християн, ніж виправданням певних форм політичної активності та політичних ідеологій. Як Карл Барт через нагадування про суверенітет Бога та автономність церкви відстоював самостійність християн перед політичним порядком, що був легальною реальністю в Німеччині за часів Гітлера, так і Гауервас відстоює самостійність християн по відношенню до всякого консервативного і ліберального порядків сучасного Заходу. Особливо важливо для самого Гауерваса провести розмежування між християнством і класичним лібералізмом, який вплинув на ідеологію демократичної та республіканської партій в США. Таке розмежування Гауервас провів у цілому повністю коректно, показавши, що політична теологія християнства повинна бути принципово вищою щодо громадянської релігії США. Залишається пожалкувати лише про те, що Гауервас не створив

систематичної критики популізму, який, при всій своїй постідеологічності, сьогодні захоплює багатьох християн Заходу, ще більше понижуючи рівень того, що вважається християнським політичним дискурсом. Протистояння цього популізму з новими ідеологічними проектами, підтримуваними Демократичною партією США вже створило нову сторінку в історії культурних війн Заходу, і показ того, що власне християнські соціально-політичні ідеали є вищими за весь цей дискурс, за всі можливі у його межах проекти – це нагальне завдання, яке розпочинають виконувати різноманітні богослови, продовжуючи справу Гауерваса.

Слід також відмітити, що політична теологія Гауерваса є радикальним пацифізмом. При цьому Гауервас був пацифістом ще тоді, коли відповідні ідеї не були предметом спекуляцій у деяких ідеологія Демократичної партії США. Радикальний пацифізм дозволяє чітко відрізнити церковну спільноту та християнську політику від усіх світських ідеологічних проектів. Це особливо важливо з огляду на те, що звичайно християнська політична теологія, так і лібералізм ставлять у центр світогляду гідність особистості та її права. На цьому фоні політична теологія Гауерваса, що переносить центр світогляду на пацифізм, може оцінювати як виключно оригінальна та продуктивна.

Відтак, дисертанту випала почесна місія вперше об'єктивно здійснити комплексний богословський аналіз особливостей політичної теології Гауерваса як принципово оригінального в розвитку християнського політичного і етичного вчення. При цьому автор прекрасно володіє богословською та релігієзнавчою методологією аналізу соціальних доктрин, виділяє їх різні типи, робить влучні порівняння, показує зв'язок етичного вчення із розвитком всієї сучасної теології.

Перший розділ своєї дисертаційної роботи автор присвячує виявленню і аналізу філософських та богословських передумов політичної теології Стенлі Гауерваса, а також знаходженню власної адекватної щодо задач дослідження методології. Автор показує прекрасне володіння матеріалом,

при чому переважно це англомовні монографії, зарубіжні богословські дискусії. В цьому розділі, як і у наступних, більшість матеріалу аналізується в українській науці вперше, хоча В. Секісов віддає належне і своїм нечисленным попередникам.

В другому розділі дисертаційної праці здобувачем проаналізовано основні концепції політичної теології С. Гауерваса, а саме – теорії характеру, автентичності та наративу. Здійснений аналіз дозволяє показати як саме політична теологія закорінена в наративній теології, в етиці спільноти, яка має характер та є автентичною у всій своїй діяльності. Також виявляється як саме може віднаходитися істина у такій системі світогляду, що визначена наративами.

Третій розділ аналізує тлумачення політичної природи церкви за Гауервасом у порівнянні з спорідненими теологіями В. Кавано та У. Брюггемана. Звичайно, що у теології В. Кавано та У. Брюггемана робиться значно більший акцент на наративах звільнення. У межах дисертації показуються спільні елементи політичної теології трьох мислителів. Ці порівняння дозволяють виявити та проаналізувати особливості політичної теології Гауерваса. Церква як політичний організм або поліс є не просто спільнотою-спілкуванням, а саме політичним рухом, що має чіткі особливості порівняно з секулярними ідеологічними політичними рухами.

У четвертому розділі аналізується концепція Гауерваса щодо відносин церкви і держави. Особливістю розділу є широке використання порівнянь цієї концепції з найвпливовішими теоріями про відносини церкви і держави у протестантській традиції. Особливо важливими для порівняння стали концепції Лютера, Кальвіна, Карла Барта. Дисертанту вдається показати як саме Гауервас здійснює світоглядну революцію в цій царині, але ця революція є закономірним явищем, оскільки дозволяє оживити протестантизм в сучасних умовах викликів доби постмодерну.

Висновки дисертації повністю підтверджуються текстом дослідження, аргументацією, наведеною у кожному розділі. Здійснені богословські та

релігієзнавчі оцінки є збалансованими. Дослідження має значним евристичний потенціал для подальших робіт з сучасного богослов'я та релігієзнавчого аналізу теологічної етики та політичної теології.

Текст дисертаційного дослідження дозволяє висловити кілька зауважень.

1. На нашу думку можна було б глибше розкрити методологічні засади власного дослідження у підрозділі 1.5.

2. Потрібно було детальніше проаналізувати богословські передумови неприйняття насилля та абсолютизації миробудівництва у політичній теології Гауерваса, надавши більше порівняльного аналізу з аналогічними теоріями не лише протестантських, але і католицьких та православних авторів.

3. Необхідно було звернути увагу на вплив політичної теології Гауерваса на думку його учнів та послідовників. У дисертації розглядається лише спадщина учня Гауерваса Вільяма Кавано, але потрібно було б здійснити комплексний аналіз всього впливу Гауерваса на сучасну християнську політичну теологію.

4. В українській протестантській традиції останнім часом активно розвиваються теорії та практики миробудування. Важливо було б систематично порівняти теологічний пацифізм Гауерваса та українську пацифістську теологію. Особливо важливими є теологічні ідеї Михайла Черенкова та практики, пропоновані проектами миробудування на рівні місцевих громад у межах проекту «Діалог у Дії».

Висловлені зауваження та питання в жодному разі не знижують загальної позитивної оцінки отриманих у дослідженні результатів. В цілому, початково поставлена автором мета у дисертації повністю досягнута. Автор проявив себе як повністю зрілий науковець, а також продемонстрував високий рівень академічної доброчесності, богословської виваженості та інтелектуальної культури. Робота вирізняється структурною чіткістю й обґрунтованістю положень, що виносяться на захист, а також вона є завершеною самостійною роботою дисертанта. Знайомство зі змістом

дисертації, авторефератом та науковими публікаціями автора дають всі підстави для загального висновку про те, що робота **Секісова Валерія Юрійовича «Політична теологія Стенлі Гауерваса: критичний аналіз»** є самостійним завершеним дослідженням актуальної наукової проблеми, містить наукові досягнення та відповідає вимогам п.п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року (із відповідними змінами), а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.14 – богослов'я.

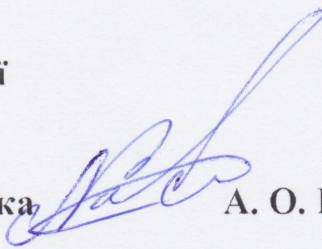
Офіційний опонент,

доктор філософських наук, доцент,

професор кафедри філософії та культурології

Національного університету

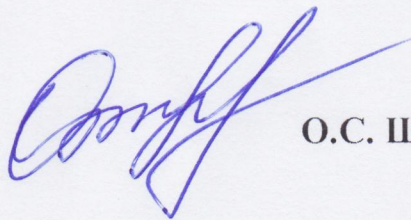
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

 А. О. Кислий

Засвідчую підпис А.О. Кислого

Ректор

 О.С. Шеремет